

ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК ЛОЙИҲАЛАРИНИ БОШҚАРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Утегенов Қуанишбай Жадигерович
Қорақалтоғистон қишлоқ хўжалиги ва
агротехнологиялар институти и.ф.ф.д (PhD)

Annotatsiya. Maqolada innovatsiyalar sohasidagi davlat-xususiy sheriklikning mazmun-mohiyati ochib berilgan. Asosiy etibor DXSH doirasida innovatsiya faoliyatini qóllab-quvvatlash, davlat va biznes órtasidagi munosabatlar va ózaro aloqalarni yaxshilash hamda innovatsiya sohasidagi hamkorlikni oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, innovatsiya sohasi, innovatsiya strategiyasi, davlat-xususiy sheriklik mexanizmi, innovatsiya faoliyatini davlat tomonidan qóllab-quvvatlash.

Abstract. The article reveals the essence and significance of public-private partnership in the field of innovation. The main focus is on supporting innovation activities in the framework of PPP, improving relations and interaction between the state and business, as well as enhancing cooperation in the field of innovation.

Keywords: public-private partnership, innovation sphere, innovation strategy, mechanism of public-private partnership, state support of innovation activity.

Давлат ва бизнес манфаатлари тўқнашувини юмшатиш учун, ДХШни бошқариш органига ёки юридик мустақил ташкилот, ёки ўз фаолияти жараёнида фойда ундирмайдиган нотижорат ташкилот статусни бериш лозим. Миллий даражада ДХШни бошқариш тизимининг асоси ҳукуматнинг ўзи аниқлайдиган махсус юридик шахс ҳисобланади. Давлат бошқарувининг қуйи даражаларида (минтақаларда, провинцияларда ва муниципалитетларда) бошқарув органи ДХШ минтақавий (муниципал) маркази ҳисобланади.

Мавжуд ахборот манбаларида ДХШ лойиҳаси менежментининг бир хил маънога эга тушунчаси йўқ. Масалан, иқтисодий терминларнинг изоҳли луғатида менежмент тушунчаси қуйидаги тарзда аниқланган:

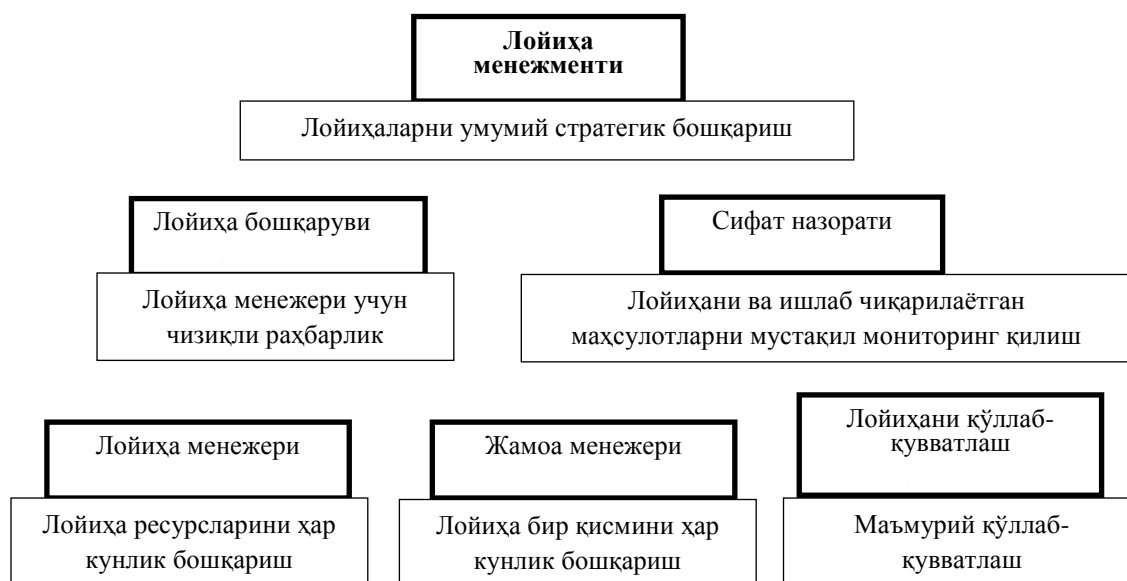
1) режалаштиришнинг махсус методлари воситасида ишлаб чиқаришни бошқариш ва унинг самарадорлигини ошириш мақсадида хўжалик фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш;

2) фаолият кўрсатаётган корхонанинг махсус органи бўлиб, унинг раҳбариятини ифода этади;

3) расмий ёки норасмий характерга эга менежерлар бирлашмаси.

тарифига кўра “Давлат-хусусий шерикчилиги лойиҳалари – бу узоқ муддатли инвестицион-инновацион инфраструктура лойиҳаларини амалга ошириш мақсадида давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигининг махсус туридир”.

Бизнинг фикримизча, лойиҳа менежменти – бу лойиҳа операцияларини бошқариш билан бевосита банд лойиҳа жамоаси аъзоларидир. Шундай қилиб, ДХШ лойиҳаси менежменти – бу ДХШни бошқариш органлари доирасида менежерларни бирлаштиришдир. Давлат-хусусий шерикчилиги лойиҳаларини соп методикаси (Presentation Transcript) масаласи кўриб чиқилган. Умумий ҳолатда лойиҳа менежменти доирасида бшқарув функциялари 1-расмда тасвирланганидек тақсимланади.

1-расм. ДХШ лойиҳаси менежменти доирасида бошқарув функцияларини тақсимлаш

Аmmo ДХШ менежментининг анча аниқ моҳиятини қуйидаги тариф ифодалаб бериши мумкин: “ДХШ лойиҳаси менежменти – бу давлат-хусусий шерикчилиги шартномаси асосида хусусий бизнес ва давлат ҳокимияти манфаатларини ифода этувчи лойиҳани бошқариш субъектидир, (муаллиф тарифи)”.

Бугун дунёда бизнес ва илмий институтларнинг илмий-амалий соҳада кўпчилик узоқ муддатли ҳамкорлик шакллари ҳамкорликда тадқиқот ўтказишга қаратилган кўшма давлат-хусусий илмий-тадқиқот магказларини яратиш орқали ДХШ принципларида фаолият кўрсатади. Тадқиқот марказларини яратиш билан бир қаторда айрим мамлакатлар – Франция, Бельгия, Дания, Нидерландия, Австрия, Янги Зеландия и Буюк Британия – инновацион инфраструктурани, турли марказлар, университетлар, корхоналар ва уюшмалар тадқиқотчилари илмий салоҳиятини бирлаштирган шаҳобчаларни ривожлантириш мақсадида ДХШни ташкил этади. Бундай ДХШ бевосита

тадқиқот билан шуғулланмайди, лекин инновацион фаолиятнинг барча манфаатдор иштирокчилари мулоқоти учун майдончани ўзида ифодалайди.

ДХШга тадбиркорлик ҳамжамияти ва давлат томонидан муносабат бир хил эмас. Белгиланган ўзаро муносабатларнинг ижобий жиҳатлари ДХШ принципларини амалга оширишга тўсқинлик қила оладиган кўпчилик салбий омилларни хафа қилиб қўяди. Демак ДХШ принциплари қуйидаги муаммо ва зиддиятларга эга:

1) ДХШ институтининг давлат ва бизнеснинг кўшилиб кетган коррупцион схемаларига трансформацияси. Мазкур муаммонинг илдизи ДХШ институти принципининг ўзи билан боғлиқ, унинг доирасида лойиҳада томонларни максимал қониқтиришни таъминлаш лозим. Мазкур ҳолатда ташкилот ҳар қандай йўл билан ўз фойдасини максималлаштиришга интилиб ўзининг манфаатларини жамият манфаатларидан устун қўяди, бу ресурслардан паразитларча фойдаланишга, капитал чиқиб кетишига, аҳоли турмуш сифати ва даражаси пасайишига олиб келиши мумкин. Ўз навбатида давлат томонидан назорат қилиш зарурлиги ўз назорат функцияларини бажармаслик рискига дучор бўлиши мумкин. Бу давлат вакилларининг ДХШ лойиҳаларида томонлардан бири ҳисобланган бизнес-структураларда бевосита иштирок этишининг мавжуд схемаларига боғлиқ. Мазкур муаммо савдоларни ўтказишда давлат буюртмалари бозорида ўта кескин очиб берилади. Таъкидлаш лозимки, мазкур сегментда рақобатдош давлат буюртмалари бозорини ривожлантиришга тўсқинлик қиладиган маълум коррупция институти шаклланган;

2) ДХШ доирасида давлат ва хусусий ташкилотлар ўзаро муносабатларининг иқтисодиёт ва бутун жамиятнинг бошқа институтларини ривожлантиришга таъсири. Бунда бу ерда бир принциплар ва шароитлар эълон қилинадиган, амалда эса бошқа ноҳуқуқий нормалар намуна бўлиб хизмат қиладиган иккиланган стандарт принципи пайдо бўлади. Ҳар қандай шароитда лойиҳани ташкилий-иқтисодий баҳолашнинг муҳим омиллари унинг рақобатбардошлиги ва амалга ошириш шароитларига мослашувчанлиги ҳисобланади. Амалга ошириш мослашувчанлиги деганда мавжуд бозор конъюнктурасини ҳисобга олиб лойиҳани тез ва самарали амалга ошириш қобилиятини тушунамиз. Амалга ошириш мослашувчанлигининг ҳал қилувчи омилларидан бири мамлакат иқтисодий ривожланиш даражаси, унинг илмий-техник ва технологик салоҳияти, маҳсулотларни тадқиқотлардан тижоратлаштиришгача ҳаракатлантириш ва ривожлантиришни амалга оширувчи ташкилотларнинг етуқлиги ҳисобланади.

“Давлат-хусусий шерикчилигининг илмий-техник лойиҳаларини интеграциялашган бошқариш” тушунчасига қуйидагича тариф бериш таклиф этилади: ягона методик асосда ва лойиҳаларнинг реализацион мослашувчанлигини таъминлаш мақсадида давлат, илмий-тадқиқот, ишлаб

чиқариш, молиявий ва бошқа хўжалик юритувчи субъектларнинг мувофиқлаштирилган горизонтал ўзаро алоқасини таъминловчи бошқарув функцияларининг барча даражаларида ДХШ лойиҳалари менежментининг жорий қарорлари ва ҳаракатлари йиғиндиси сифатида.

Мазкур тариф шуниси билан фарқ қиладики, у бошқарувни интеграциялаш соҳасини ва ДХШ мақсадини – мавжуд бозор конъюнктурасини ҳисобга олиб лойиҳаларни тез ва самарали амалга ошириш (амалга ошириш мослашувчанлиги) қобилиятини аниқлайди.

Мамлакатимизда иқтисодиётни либераллаштириш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар ва институционал ислохотлар инвестиция муҳитини яхшилашга, хорижий ва маҳаллий инвесторлар сонининг ортиб боришига кўмаклашмоқда.

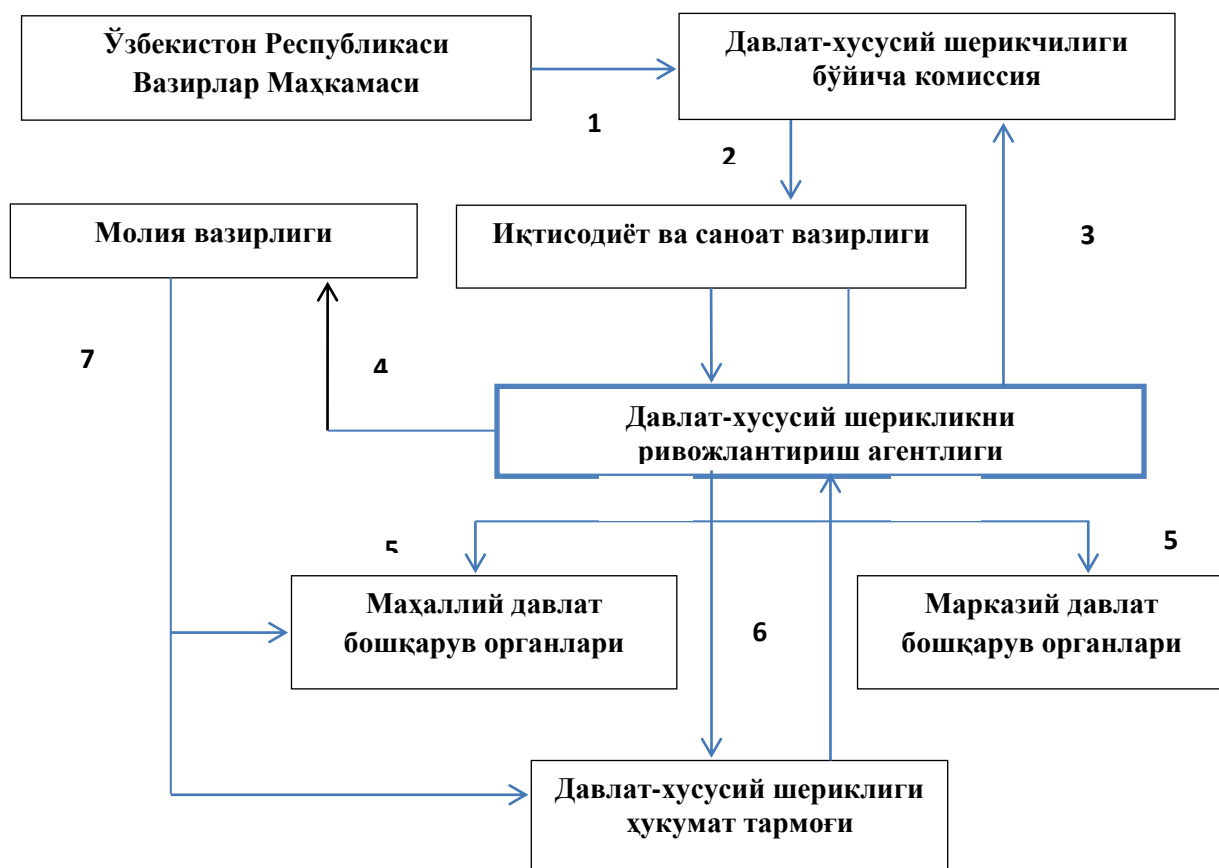
Шу билан бирга, анъанавий равишда давлат тасарруфида ва бошқарувида бўлган иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳада тўпланиб қолган муаммо ва камчиликлар давлат-хусусий шериклик тизимини жорий этишни жадаллаштириш юзасидан муҳим чоралар кўришни тақозо этмоқда.

Ижтимоий ва коммунал соҳалар, шаҳарсозлик ва ободонлаштириш, йўл хўжалиги, энергетика соҳасидаги давлат монополияси товарлар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш сифатини, давлат маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини пасайтирмоқда.

Давлат-хусусий шерикликни ривожлантиришнинг тамойиллари, шартлари ва йўналишларини белгиловчи ҳуқуқий ва институционал база, шунингдек, ўрта ва узоқ муддатли истиқболда бюджет тизимида молиявий, техник ва тижорат таваккалчиликларининг таъсирини баҳолаш механизми ишлаб чиқилмаган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 октябрдаги “Давлат-хусусий шерикликни ривожлантиришнинг ҳуқуқий ва институционал базасини яратиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-3980-сонли қарорига мувофиқ ижтимоий аҳамиятга эга бўлган вазифаларни ўзаро манфаатли шароитларда тезкорлик билан ҳал этиш, шунингдек, давлат-хусусий шериклик тизимини самарали бошқариш ва мувофиқлаштириш учун институционал имкониятлар комплексини яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузурида Давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш агентлиги (кейинги ўринларда — Агентлик деб юритилади) ташкил этилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 13 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги ҳузуридаги давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 1009-сонли қарори билан унинг ташкилий масалалари белгилаб берилган.

Агентлик давлат муассасаси шаклида ташкил этилади ва Ўзбекистон Республикасида давлат-хусусий шериклик соҳасида ягона давлат сиёсатини юритиш бўйича махсус ваколатли орган ҳисобланади. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари, танлов ҳужжатлари, шунингдек, давлат-хусусий шериклик тўғрисидаги битимлар лойиҳалари ва уларга киритиладиган ўзгартиришлар мажбурий тартибда Агентлик билан келишилиши лозим. Барча иштирок этувчи муассасаларнинг компетенциялари (2-расмда) Давлат-хусусий шериклик тўғрисидаги қонун лойиҳасида баён қилинган.

2-расм. Давлат-хусусий шериклиги соҳасида институционал база

1. ДХШ бўйича комиссияни таъсис этади;
2. ДХШ бўйича комиссия маълум босқичда Агентлик томонидан тақдим этилган конкрет ДХШ лойиҳаларини тасдиқлайди;
3. Ўзбекистон Республикасида давлат-хусусий шериклик соҳасида ягона давлат сиёсатини юритади;
4. Ўзбекистон Республикаси молия вазирлигига ҳисобот топширади;
5. Маҳаллий бошқарув органлари билан давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини келишиб олади ва маҳаллий даражада сиёсат юритади;
6. Давлат марказий бошқарув органлари ўртасидаги ДХШ соҳасидаги барча ҳаракатларни мувофиқлаштиради;

7. Давлат-хусусий шерикчилигини амалга оширишда давлат бюджети жалб этилган таклифларни текширишни амалга оширади, давлат бюджети сарфларини мониторинг қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Umurzakov O‘P., Dusmuratov G‘D. «Qishloq va suv xo‘jaligida davlat-xususiy sherikchiligi». Darslik. – T: 2019. - 288 bet.

2. Джуманиязов У.И. Давлат-хусусий шерикчилиги асосида корпоратив бошқарувни ривожлантиришнинг айрим назарий-услубий масалалари // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 3, май-июнь, 2017 йил, www.iqtisodiyot.uz. 12 бет.

3. Кочеткова С. А. Государственно-частное партнёрство : учебное пособие. – М.: Издательский дом Академии Естествознания, 2016. – 174 с.

4. Борщевский, Г. А. Государственно-частное партнерство : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / Г. А. Борщевский. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 412 с. – (Серия: Бакалавр и магистр. Академический курс).

Интернет сайтлари

5. <http://www.pppda.uz> – Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги ҳузуридаги давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш агентлиги.

6. <https://stat.uz/uz/> - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотлари.